

razgovor s matom miloševićem o sterijinim „rodoljupcima“

● *Vi ste na sceni Jugoslovenskog dramskog pozorišta režirali Sterijine »Rodoljupce« (premijera 23. maja 1949), pre više od tri decenije. Sta Vas je privlačilo Sterijinom komediografskom delu i posebno ovoj žestokoj satiričnoj komediji, jednoj od najubojitijih na našoj dramskoj pozornici?*

— Mene je Sterijinom komediografskom delu, a posebno »Rodoljupcima«, privlačilo, pre svega, snažno i ekspresivno slikanje istinitih ljudskih karaktera. Ta istinitost većine likova njegovih komedija, čiji se lako prepoznatljivi predstavnici mogu naći u svim vremenima i u svim društvima, čini njegove komedije svežim i danas. Društveni se odnosi mogu menjati, ali će Sterijinih komičnih, ili tragikomičnih junaka biti uvek. Biće uvek i njegovih komičnih situacija, mada u drugom vidu i drukčije obojenih.

● *Na koji način ste ostvarili režiju Sterijinih »Rodoljubaca«?*
— »Rodoljupce« sam režirao u jedno određeno vreme koje je stavljalo svoje određene scenske zahteve. Bilo je to vreme vladavine takozvanog čistog scenskog realizma. Neprikosnovenost te vladavine primoravala me je da iznalazim puteve kojima ću ispuniti mestimične pukotine i neravnine u Sterijinoj kompoziciji dela, koje bi remetile realistički sklad scenskih zbivanja. Unošenjem mnogih pomoćnih uloga i dosta beznačajnog kratkog teksta, pokušavao sam da sve na sceni izgleda životno uverljivo. Tome je, naravno, doprineo i potpuno realistički, zanimljivi dekor Milenka Šerbana. Međutim, u tim i takvim okvirima, nastojao sam da podcrtanom izrazitošću pojedinih karaktera i snažnom ekspresivnošću nekih scenskih zbivanja podignem tonus predstave iznad strogih realističkih okvira. Dabome, sve to zahvaljujući izvanrednoj glumačkoj ekipi.

Neku godinu posle premijere, kada su stege popustile, pri obnovi naše predstave, oslobodili smo dekor preteranog iluzionizma, a ekspresivnost prikazivanja još smo pojačali.

● *Setite se okolnosti i atmosfere u kojima ste režirali »Rodoljupce«. Sta biste danas menjali u svojoj režiji?*

— Premijeru »Rodoljubaca« u Jugoslovenskom dramskom pozorištu pripremali smo na samom početku njegovog postojanja, znači u punom zamahu i oduševljenju mladosti jednog pozorišta. Bilo je to vreme kada su se i publika i zvanični krugovi odnosili prema Jugoslovenskom dramskom pozorištu s izuzetnom pažnjom. Jugoslovensko dramsko pozorište bilo je u to vreme mezinam društva koje ga je stvorilo. Dakle, u takvim okolnostima sasvim je prirodno da je rad tekao u najboljem raspoloženju onakvom kakvo svaki reditelj može samo poželeti. Razumljivo je da bih danas »Rodoljupce« radio bez svih onih obzira koje mi je nametao diktat scenskog realizma. Ono što je bilo bitno u tadašnjoj predstavi, mislim da ne bih menjao.

● *Na sceni Narodnog pozorišta, neposredno pred rat, 1. marta 1940, Vi ste režirali Sterijino veselo pozorje u tri dejstvija »Ženiđba i udadba«. Sta je bitno odlikovalo ovu Vašu raniju režiju jednog Sterijinog dela?*

— Od moje režije Sterijine nedovršene komedije »Ženiđba i udadba«, koju je dopunio i doradio Petar S. Petrović Pecija, prošla je ravno četrdeset i jedna godina. Ne sećam se skoro ničega, što znači da je ni po čemu naročito me odvajam od mnogih drugih mojih režija. Sećam se, u stvari, nebitnih detalja: glavna zavesa je bila slikana (dekor je napravio Vladimir Zagorodnjuk). Na zavesi su bila dva ovalna otvora, ukovirena širokim baroknim slikanim ramom. Kroz te otvore su se na početku predstave pojavljivali neki likovi. Pozornica je najpre predstavljala ulicu, s pročeljem kuće. Dabome, sve slikano. U trenutku kada posetioci ulaze u kuću, pročelje se dizalo i ukazivala se gostinska soba, u kojoj su se odvijala dalja zbivanja. Sećam se i da sam se trudio, podstičući slobodu glumačke komike, da komično nikada ne pređe granice dobrog ukusa i da koreni svega uvek budu u životnoj istini.

● *Koja Sterijina dela ste želeli još da režirate i zašto?*

— Najveći deo svog rediteljskog delovanja proveo sam u okolnostima i prilikama u kojima mi nije bilo moguće da biram za sebe režije, ili da ih sâm namećem. Mogao sam, eventualno, da izbegnem neku režiju, da nisam bio uvek disciplinovan član kuće u kojoj sam radio... Mislim da je u suštini to bilo dobro. Inače ne bih napravio neke od onih predstava koje se obično smatraju mojim najboljim rediteljskim ostvarenjima.

● *Ukažite na reditelje i režije Sterijinih dela, kao i glumačka ostvarenja, koja su nesumnjiv doprinos napretku modernog tumačenja Sterijine komedigrafije.*

— O pozorišnom životu kod nas obavestavam se, već dosta dugo vreme, uglavnom preko štampe, ili po pričanjima. Gledam malo predstava. Prema tome, nemam prava da govorim o onome što nisam video. Ocenjujući one predstave koje znam, ogrešio bih se o druge, možda i značajnije. To isto vredi i za glumačka ostvarenja u Sterijinim delima.

● *Uporedite Gavelinu režiju »Rodoljubaca«, čija je premijera bila 8. marta 1929, sa sopstvenom postavkom ove naše značajne dramske satire.*

— Gavelina predstava »Rodoljubaca«, u Narodnom pozorištu u Beogradu, bila je daleke dvadeset i devete godine. Jasno je da mi je malo šta ostalo u sećanju. U predstavi nisam igrao, a samo sam je jednom gledao. Znam da sam je smatrao odličnom predstavom. Sećam se da je Gavela sva mesta radnje (suprotno meni) ostavljao po Steriji. Tako se prvi čin događao na trgu, a poslednji u beogradske krčmi na savskoj obali. Sećam se da je Gavela unoio da se u prvom činu čitaju neki autentični politički progledi, dok sam ja unio kroz predstavu mnoge rodoljubive deklamacije i pesme. Sećam se, takođe, da me je u poslednjem činu impresionirao štimung pospane krčme starog Beograda.

● *Na kraju ovog razgovora u povodu Sterijinih jubileja — sto sedamdeset i pet godišnjice rođenja (1806) i sto dvadeset i pet godina od smrti (1856) — recite kuda ide i kuda bi trebalo da ide savremena režija i gluma tumačeći Sterijin teatar komike?*

— Činjenica totalne slobode današnje teatarske forme, kao i baratanja piščevim tekstom (ne ulazim u celishodnost takvih apsolutnih sloboda), svakako pruža rediteljima neslućene mogućnosti izražavanja. Meni se čini da bi, ipak, i danas reditelji, približavajući Steriju stvarnom, neizmišljenom, savremenom gledaocu, trebalo da se pre svega čuvaju izvitoperavanja onoga što je kod Sterije bitno, a to je ljudska i scenska uverljivost.

Razgovarao: Radoslav Lazić

(Beograd, 14. aprila 1981, u godini Sterijinih godišnjica i godini kada je podignuto i otvoreno novo zdanje Srpskog narodnog pozorišta u Novom Sadu).

REDITELJSKI ZAPIS
(na marginama režija Sterijine komedigrafije)

traktat o laži

radoslav lazić

STERIJINA ŠKOLA LAGANJA

Ko laže na rečima, laže u svemu. (Indijska poslovice)

Sterijina vesela pozorišta idu u sam vrh naše nacionalne komediografije.

Njegova najvedrija, najlepršavija, najljupkija, najzabavnija, najmaštovitija, najhumornija, najveselija, najradosnija, najkomičnija komedija *Laža i paralaža* nalazi se u kruni našeg smehotvorstva. Po bogatstvu komičnih, humornih i satiričnih ideja, ova komedija nema premca na našoj pozorišnoj sceni. Lepota i imaginacija poetskih *lagarija* Aleksinih i njegovog dovitljivost u *laži* (Dejstvo prvo, Pozorje šesto), i Mitinih paraboličnih *pa-*

ralaži ovozemaljskog karaktera (Dejstvo vtoro, Pozorje drugo), imaju mesta u svakoj svetskoj antologiji poetskih lagarija.

Tema *laži* česta je u svetskoj književnosti (Molijer, *Skapenove podvale*; Gogolj, *Revizor*; Goldoni, *Lažac*; Iljč i Petrov, *Dvanest stolica*) — poznati su motivi o lažovu Baronu Minhauzenu, čuvene su lagarije *Nasradin-hodže*; a u našoj narodnoj književnosti veliki je broj priča o laži, pesama, a naročito poslovice i aforizama, na primer: *U laži su kratke noge!*

LAŽ JE VEĆA OD ISTINE

Ostaje činjenica da ovo veselo pozorište nosi naslage jednog prohujalog vremena, prašinu jedne minule epohe, i da okretati stranice ovog bidermajerskog požutelog albuma znači vraćati se u prošlost jednog iščeklog sveta.

Prilagođavajući za savremenije izvođenje ovu klasičnu Sterijinu komediju, zbilja jednu od najbolje napisanih na našem jeziku — za *Srpsko narodno pozorište* u Novom Sadu, jednu od naših najstarijih teatarskih kuća — uveo sam nekoliko novih ličnosti i izveo na scenu i samog Sočinitelja. Ove ličnosti treba da nas vode vremenoplovom u galeriju bidermajerskog građanskog sveta vojvodanskog, a Sterija s Gospožom da nas još jednom podseti na smisao, lepotu i potrebu teatra.

Uloge ovih lica neće narušiti osnovnu strukturu komedije, naprotiv, samo će doprineti definiciji stila i pojačati ornamente Sterijinih medaljona, goblena i ljupeklikih silueta. Ta će lica, s ostalima, pevati onako kako im Gospodin za glasovinom bude svirao one stare naše pesme.

Dakle, načinjena su skraćena dela i izostavljena gotovo sva »poučitelna«, didaktička naravoučenija Sterijina.

U komediju su interpolirane pesme, kupleti, pošalice, sonгови, bećarci, serenade, svatovac i posveta. Stihovi su pretežno Sterijini, uz izvesna prilagođenja; četiri stiha uzeta su iz Zmajevе pesme »Uh! Uh! Uh!«, zatim nekoliko bećaraca iz Leskovčeve zbirke »Bećarac«, a ostale interpolacije su narodne umotvorine o temi laži. Nekoliko svojih misli o ovoj temi bio sam slobodan da napišem, naravno tamo gde im je bilo mesta i svrhe. Toliko o ovoj adaptaciji. Važnije je reći nešto o režiji, koja predstavu čini predstavom.

LAŽ KAO STIL IGRE

Postavljajući *Lažu i paralažu* na scenu SNP-a, imao sam na umu da su ovde izvedene najbolje postavke Sterijinih dela i da to neobično obavezuje reditelja. Ovde je stvorena estetska škola tumačenja vojvođanske komediografije...

Odlučujući se da u ovoj postavi istaknemo laž kao princip egzistencije persifilirajući stvarnost — otvorila se treća mogućnost: *teatarska igra*. Hipokrizija je postala pravilo igre. Laž je nadigravala istinu, na žalost. Igra je pobedila realizam. Stvorena je nova koreografska, šaljiva i apsurdna zbilja. Došli smo do fizičkog teatra, a čarolije govora i govorne igrarije ostale su u strukturi prisutne. Laž nema kraja ni početka!

LAŽ NAD LAŽIMA

Laž je slatka, vešta, živa, živolazna, životna, ljupka, draga, mila, dovtijliva, prevrtljiva, zavodljiva, povodljiva, podvodljiva, luda, čudna, nemoguća, vladajuća, više od života, očaravajuća, fantastična, fascinantna, opsesivna, izmišljena, domišljena, dvo-smisljena, višesmislena, promišljena, sračunata, prevejana, lukava, podmukla, zla, volšebna, magijska, kulturna, raskošna, bogata, de-jstvena, ofanzivna, mobilna, dinamična, pobedonosna, unosna, pakosna, zemaljska, nebeska, čovečija — *laž nad lažima*...

A, istina?

(Sterija je bio melanholik, ali je voleo ljude. On je umeo i da im se podsmehuje, ironično, ali i da se smeje s njima, rado-sno. Zašto da ne?)

Sterijin humor je mio, a njegova komika vesela. Zato je Sterija uvek bio i ostaće na našoj pozornici drag gledalištu.

STERIJA U NOVOM OGLEDALU

Jedno delo može se režirati na bezbroj načina. Najbolja je ona postavka u kojoj se savremenici raspoznaju, ako se radi o klasičnom delu.

Igrajući *Lažu i paralažu* u kutiji ogledala, želeli smo retrospektivno dočarati zbirku bidermajerskih goblena, pastela i akvarela, finih porculanskih figura; siluete jednog vremena, portrete i žanr-grupe bidermajerskog sveta, profile i medaljone; jedan svet koji je znao za stil i težio otmenosti; nobl — svet našeg bidermajera, vojvođanskog. Listajući Sterijina pozorja u spomenaru jednog naivnog, ali ljupkog vremena, koje je verovalo u lepotu, otkrili smo uzbudljive istine o nepremisljivosti našeg mentaliteta i njegovu čudnu nesavršenost. Oduvek smo sanjali o otmenosti i finoći, a dugo smo hodali i hodimo blatnjavim šorovima. Naš snobizam nije od juče; on je gotovo prirodna pojava našega sveta.

Postavljajući likove pred ogledala, koja su najkonkretnija forma laži, mislim, ta ogledala koja nas toliko opsedaju u vremenu — u kojem živimo, vremenu konformizma, lažnih zadovoljstava, veštačkih potreba i površne radosti — tražili smo u glumi nekoliko osnovnih izraza: prvo, *distanciran odnos* prema liku koji se tumači, i tako smo dolazili do čari ironije. Drugo, *restauracija stare, »romantičarske« igre*, koja je imala za nameru da nas vrati u onovremski teatar i dočara sliku minolog vremena. Treće, *ekstemporacija*, kao težnja da se ukaže na vitalnost izvesnih tema, a naročito laži. Koreografirajući mizanscen, želeli smo ukazati na apsurdnost svake preciznosti i njenu uzaludnost, a pevajući stare pesme, pokatkad u predstavi, tražili smo zasluženi odmor — pa, »pesma nas je održala, njojzi hvala!«

Izvođeci Sterijin smešni svet pred ogledala, želeli smo da ga predstavimo i s lica i s naličja, i spređa i otpozadi, i spolja i iznutra, i odozgo i odozdo, i levo i desno...

Ta multiplikacija, ta nova likovna figuracija bliska je vizuelnosti ovog vremena...

Prišli smo realizaciji ove predstave s poštovanjem prema Steriji, našoj teatarskoj baštini i potrebama naše publike da se vraća u prošlost kako bi videla ponešto i od sadašnjosti. Sudbina teatra, a i umetnosti uopšte, jeste da uvek traga za novim vizijama života i sveta.*

sterijino delo danas

slobodan a. jovanović

ЛАЖА и ПАРАЛАЗА

ВЕСЕЛО ПОЗОРИШТЕ

Сочинѣно

ЮАННОМЪ С. ПОПОВИЧЕМЪ

Der Lügner und Zuhilger.

У БУДИМУ

Словима Кр. Воеуинаица Пеншанскогъ

1850

Kao i dobar deo valjanih pisaca, Sterija je do punog ugleda došao tek posle svoje smrti. Doba u kojem je živeo nije uvek bilo u stanju da oseti njegovu vrednost. Moglo bi se čak reći da je Sterija u izvesnom smislu bio u raskoraku sa svojim vremenom. Obrazovanje koje je stekao i priroda kojom je raspolagao nisu se u potpunosti uklapali u duhovne tokove koji su se u međuvremenu sve jasnije oblikovali. On je na određen način, živeo van svoga vremenskog trenutka.

Naročito su dve okolnosti bile nepogodne za njegovo puno potvrđivanje. Jedna se odnosi na jezik, a druga na pozorište. Nijedno od ovih pitanja nije u prvoj polovini prošlog stoleća bilo rešeno. Jezik je, kao što je poznato, tek sredinom stoleća stao na čvršće tle. A pozorišta u pravom smislu reći nije bilo sve do početka sedamdesetih godina. Kako se jedan dramski pisac — a Sterija je, i pored pesničkog i romanopisačkog rada, u prvom redu, i pre svega, bio to — kako se, dakle, jedan dramski pisac uopšte i mogao pojaviti?

Suviše je smelo tvrditi, ali se izvesne pretpostavke potsvesnih zbivanja ne mogu izbegnuti. Ako je s nepunih trideset godina izašao »na pravac«, kako je pisao Vuku Karadžiću, Sterija je to učinio oslanjajući se na sredine koje će na pozornicu da iznese. I na taj način, on je izbegao problem jezika koji je tek bio u nastajanju.

S pozornicom je bilo teže. On je nju doživeo u školskim klupama, na tzv. dačkim priredbama. On je nju doživljavao i kao student u Pešti i Kežmarku. S njom će on kasnije doći u dodir i putem diletantskih građanskih družina. Ali koliko je to daleko od onoga što je neophodno jednom scenskom stvaracu? Dva njegova velika uzora, najveća koja je mogao naći, Šekspir u tragediji, i Molijer u komediji, bili su ne samo pozorišni pisci, nego i pozorišni trubbenici — oni koji su živeli sa scenom i koji su se koristili scenskim iskustvima kada su davali završne oblike svojim dramskim tekstovima. Sterija je toga bio lišen. On je scenu nosio u sebi, ona je bila sastavni deo nje-ga, ali se to i takvo osećanje pozornice nije moglo u njemu pot-puno razviti. Sterija je bio samonikla biljka kojoj su u podjednakoj meri nedostajali i podzemni sokovi i određeni sunčani zraci.

Dopuštam sebi da ponekad sanjarim o Steriji. I, radeći to, da ga pomeram u vremenu — u vremenu unazad i u vremenu unapred. Najčešće to činim u vremenu unapred. Umesto 1806.

* Na marginama rediteljske knjige: Jovan Sterija Popović: »Laža i paralaža« na sceni Srpskog narodnog pozorišta u režiji Radoslava Lazića, premijera 14. decembra 1971.